

they engaged in all of nine play behaviors Results indicated that object play behaviors of children with mental retardation did not differ significantly from their developmental age matched non-retarded children in the percentage of time they engaged in all of nine play behaviors The results are discussed in the terms of quality of the play of the children with mental retardation and importance of the play in the early intervention programs

Key Words: *Object play, mental retardation developmental age*

Bebeklik ve okul öncesi yılları insan gelişimi için çok önemli bir dönemdir Yaşamın bu ilk yıllarında çocuğun daha sonraki gelişimini etkileyen öğrenme ve davranış oruntularının temeli atılmaktadır Dil becerileri, sosyal, duygusal ve motor beceriler gibi temel beceriler (Ceglowski, 1997) ile çocukların gelişimlerinde çok önemli bir role sahip olan oyun becerilerinin kazanılması da bu dönemde gerçekleşmektedir Oyun, anne-baba ve çocuk arasındaki etkileşimi artırmanın temel araçlarından biri olarak görülmekte, tüm gelişim alanlarını etkilemekte, çocuklara düşüncelerini ve duygularını ifade etme, dış dünya hakkındaki bilgilerini sembolleştirme ve test etme olanağı sağlamaktadır Oyun sırasında çocuk, pek çok beceri ve şemanın alıştırmalarını yapmakta ve problem çözme becerilerini geliştirmektedir (Clarke-Stewart ve Friedman, 1987) Piaget (1962, Akt Santrock, 1994) oyunu, kendiliğinden ortaya çıkan, zevk için yapılan, düzenleme içermeyen, eğlenceli bir davranış olarak tanımlarken, Vygotsky (1978, Akt Santrock, 1994) oyunu çocuğun çevre ile baş edebilmek için kullandığı bir mekanizma olarak tanımlamaktadır Her ikisi de oyunun, bilişsel gelişim için mükemmel bir araç olduğunu ve oyun yolu ile çocuğun bilişsel gelişiminin daha üst düzeylere ulaştığını vurgulamaktadırlar

Çocuklar, erken bebeklik döneminden olgunlaşmaya kadar her yaşta farklı oyun etkinlikleri göstermektedir Sosyal ortamda oluşan oyunun yaş ile karmaşıklığı artmakta, çocuklar farklı sosyal ortamlarda farklı oyun türleri göstermektedirler (Damast, Tamis-LeMonda ve Bornstein, 1996) Belsky ve Most'un (1981, Akt Gowen, Martin, Goldman ve Hussey, 1992), nesne ile oyun sınıflamasında oyun gelişimi çocukların yaşları temel alınarak açıklanmıştır Yaşamın ilk yılında, oyun duyu motor manipülasyonu olarak tanımlanırken, çocukların bu dönemdeki nesne ile

oyunları ağıza alma yere vurma gibi tekrarlı etkinliklerden oluşmaktadır 6 aylık bir çocuk, tıpkı olarak tek bir nesne ile oynamakta, nesnelere özellikleri ile ilgilenmemekte, sadece vurma, ağıza alma, sallama gibi basit duyu -motor etkinlikleriyle nesnelere keşfetmeye çalışmakta ve oyunun amacını nesnelere hakkında bilgi edinmek oluşturmaktadır Tek nesne ile duyu-motor etkinlikleri 7 ve 30 aylar arasında görülmekte bu dönem oyununu, çocuğun keşfetme davranışından ayırt etmek güçleşmektedir İlk aylarda çocuk kendi organları ile ilgilenmekte, el ve ayaklarını keşfettikten sonra dikkatini çevresindeki nesnelere yöneltilmekte ve onların renkleri, sesleri, hareketleri çocuğun başlıca ilgi alanı haline gelmektedir Yaklaşık birinci yaşın sonunda çocuklar nesnelere tek bir niteliğini tanıma, işlevlerine odaklaşma gibi sembolik olmayan etkinlikleri yerine getirmeye başlamaktadır (Damast ve ark , 1996, Hughes, Dote-Kwan ve Dolendo, 1998) İkinci yılda, oyun etkinlikleri "sanki" ya da "miş" niteliği taşımaya başlamakta ve oyun sembolik oyuna dönüşmektedir (Libby, Powell, Messer ve Jordan, 1997)

Oyunun farklı şekillerde tanımlandığı ve buna bağlı olarak farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir Parten (1932, Akt Şener, 1996) oyunun sosyal boyutuna odaklaşmış, Piaget (1932, Akt Santrock, 1994) ise oyunu kendi bilişsel gelişim kuramına dayanarak açıklamış, bilişsel yapıların oyun yolu ile pratik edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır Belsky ve Most ise (1981, Akt Gowen, ve ark , 1992), Piaget'nin oyun sınıflamasını temel alarak çocukların nesne ile oyun davranışlarını (çocukların araba surme, çingırağı sallama, topu ağızlarına alma gibi nesne ile etkinlikleri) sınıflamışlardır, 1) Ağıza alma (Mouthing) Nesnenin ağıza sokulması, 2) Basit manipülasyon (Simple manipulation) Basit duyu-motor şemaların nesneye uygulanması, 3) İşlevsel

(Functional) Nesnenin işlevine uygun kullanımı, 4) İlişkisel (Relational) İki nesnenin birlikte kullanımı, 5) İşlevsel-İlişkisel (Functional-Relational) Nesnenin işlevi dışında farklı şekillerde kullanımı, 6) Temsili adlandırma (Enactive naming) İçmeden ya da içiyormuş gibi ses çıkarmadan kupaıy dudığına değdirme ve benzeri etkinlikleri kapsayan davranışlar, 7) -Mış gibi etkinlikleri kendine yönelme (Pretend self) Çocuğun -mış gibi oyunları kendisi ile ilgili olarak oynaması, 8) -Mış gibi etkinlikleri başkalarına yönelme (Pretend others) Çocuğun -mış gibi oyunları başkaları ile bağlantılı olarak oynaması, 9) Sıralı -mış gibi etkinlikler (Sequence pretend) Çocuğun birden fazla -mış gibi etkinliği sıra ile yerine getirmesi, 10) Bir nesnenin başka bir nesne yerine kullanımı (Substitution) Çocuğun bir nesneyi başka bir nesneymiş gibi kullanımı olarak sınıflamışlardır.

Gowen ve arkadaşları (1992), son yıllarda nesne ile oyun araştırmalarında zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların oyun davranışlarını karşılaştırmak amacıyla sıklıkla kullanılan Belsky ve Most'un nesne ile oyun sınıflamasının, okul öncesi çocukların nesne ile oyunlarının karmaşıklığını gözler önüne serdiğini soylemektedirler

Gelişim süreci içerisinde ortaya çıkan oyun davranışlarının çoğu zihinsel engelli çocuklarda da benzer aşamalardan geçerek kazanılmaktadır (Beeghly, Weiss-Perry ve Cicchetti, 1989) Ancak zihinsel engelli çocuklar, yetersizliklerinin derecesine bağlı olarak sosyal çevreyle ilişki kurmada, çevrelerindeki çeşitli uyarıcılara tepki vermede zorlanmakta ve/veya bilgi işleme surelerinin daha uzun olması nedeniyle daha geç tepki vermekte bu da onların oyun becerilerini olumsuz yonde etkilemektedir (Slade, 1987) Guralnick ve Hammond (1999), zihinsel engelli çocukların gelişimlerinin desteklenebilmesi ve ıy düzenlenmiş oyun ortamlarında öğrenme verimlerinin artırılabilmesi için, engelli olmayan akranları ile oyunları arasındaki farklılıkların bilinmesinin önemli olduğunu vurgulamışlardır

Okul öncesi dönemde çocuk oyunlarından, bilişsel-gudusel yeterliliklerinin anlaşılmasını sağlayacak güçlü bir rehber olarak yararlanılmaktadır Oyunun yapısal, gudusel ve sosyal boyutları arasındaki karşılıklı ilişki, hem engelli olmayan hem de zihinsel engelli çocuklarda ele alınmalıdır Bu farklı boyutları ele alan karşılaştırmalı oyun çalışmaları, zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların gelişimlerine ilişkin bilgilerin artmasını, zihinsel engelli çocuklara rehberlik edebilmek için önemli bilgilerin elde edilmesini ve erken dönemde mudahale etme olanağını sağlayacaktır (Beeghly ve ark , 1989)

Son yıllarda oyunun gelişim ve öğrenme üzerindeki öneminin ortaya konulmasıyla birlikte çocuk oyunlarına araştırmacıların ilđisi giderek artmıştır Alan yazında, engelli olmayan çocuklara ilişkin oyun araştırmalarının yanı sıra zihinsel engelli, işitme engelli ve görme engelli gibi çeşitli engel gruplarına ilişkin oyun araştırmaları da yer almaktadır (Hill ve Mc-Nicolich, 1981, Hellendorn, Von Der Kooij, ve Sutton, 1994, Levine ve Antia, 1997, Hughes ve ark , 1998) Engelli olmayan çocukların oyunlarına ilişkin araştırmalar çok olmasına karşın (Christie, 1994, Bornstein, Haynes, O'Reilly ve Painter, 1996, Malone, 1997), zihinsel engelli çocukların oyunlarına ilişkin daha az araştırma ve buna bağlı olarak da daha az bilgi bulunmaktadır Hellendoorn ve arkadaşları (1994) bu konudaki araştırmaların az olmasını, zihinsel engelli çocukların oyun oynamadıklarına inanılmasına bağlamakta, ağır ya da hafif derecede zihinsel engelli çocukların oyun becerilerinin aynı yaştakı engelli olmayan çocukların oyun becerilerinden farklı olması nedeniyle bu goruş kabul gormektedir Oysa ki zihinsel engelli çocuklar da gelişim süreçleri içerisinde engelli olmayan çocukların geçirdikleri oyun aşamalarını izlemekte ancak bu aşamaları daha yavaş takıp etmektedirler (Gowen ve ark , 1992) Alan yazında zihinsel engelli çocukların oyun becerilerini inceleyen çalışmalarda genellikle, zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların oyun becerileri karşılaştırılmış, bazı araştırmalarda çocuklar zeka yaşlarına ve gelişimsel yaşlarına (Hill ve McCune-Nicolich, 1981, Riguët, Taylor, Benaroya, ve Klein,

1981, Charman ve Baron-Cohen, 1997) göre eşleştirilirken, bazı araştırmalarda da takvim yaşlarına (Johnson ve Ershler, 1985, Lifter, Sulzer-Azaroff, Anderson ve Cowdery, 1993) göre eşleştirilmişlerdir Zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların oyunlarını karşılaştıran çalışmalarda, iki grubun oyunları arasında fark olup olmadığının belirlenmesinin zihinsel engelli çocuklar için hazırlanacak müdahale programlarını yapılındırmaada önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır

Oyun, erken eğitim için bir araç olarak kabul edilmekte, son yıllarda erken eğitim programlarında oyunun önemi vurgulanmakta, anne-babalara çocukları ile oynama becerileri kazandırılmaya çalışılmaktadır Oyun merkezli erken eğitim programlarının bu çocukların gelişimlerini olumlu yönde destekleyeceği ve beceri öğrenimini artıracığı kabul edilmektedir (Spodek ve Saracho, 1994) Bir çok ülkede engelli olmayan ve farklı gelişimsel problemleri olan çocukların oyun becerilerini inceleyen karşılaştırmalı araştırmalar yapılmıştır Türkiye’de ise engelli olmayan çocuklarda oyun bazı çalışmalarda incelenmiş olmasına karşın (Aksay, 1990, Kavsaoglu, 1990, Ongen, 1991, Unver, 1991, Çelen, 1992, Artar, 1993, Bağlı, 1996, Şener 1996, Ahıoğlu, 1999), zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların oyun becerilerini karşılaştıran çalışmaların olmadığı görülmektedir Diğer ülkelerde yapılan karşılaştırmalı oyun araştırmalarının Türkiye’de de tekrarlanarak, zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların oyun becerilerindeki farklılıkların ortaya konulması önemli görülmektedir Böylece, hem ülkemizde yürütülen “beceri öğretimini” temel alan erken eğitim programlarının içeriğinde oyuna yer verilerek engelli çocuklara oyun becerilerinin kazandırılmasına, hem de bu çocukların oyun becerileri yoluyla değerlendirilmelerine ilişkin yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir

Bu çalışmanın amacı, gelişimsel yaşlarına göre eşleştirilen zihinsel engelli olan ve olmayan çocuklarda nesne ile oyun davranışlarının farklılaşıp farklılaşmadığını karşılaştırmalı olarak incelemektir Bu amaca ulaşmak üzere, “Gelişimsel yaşlarına göre eşleştirilen, zihinsel engelli olan ve

olmayan çocukların nesne ile oyun davranış süreleri arasında farklılık var mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır

Yöntem

Bu araştırma, gelişimsel yaşa göre eşleştirilen zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların nesne ile oyun davranışlarını karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlayan betimsel bir çalışmadır

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara ılı sınırları içinde oturan, takvim yaşları 12-42 ay, gelişimsel yaşları 12-24 ay arasında olan 30 çocuk ile bu çocukların anneleri oluşturmaktadır Çocuklardan 15’i zihinsel engelli (ZEÇ), 15’i engelli olmayan çocuktur (EOÇ) ZEÇ’lerin tümü üniversite hastanelerinde, Down Sendromu nedeniyle zihinsel engelli tanısı almıştır EOÇ’lar ise ZEÇ’lar ile aynı gelişimsel yaşta, herhangi bir hastalığı olmayan, normal gelişim gösteren ve hiçbir gelişimsel problem nedeniyle hastaneye gönderilmemiş çocuklardan oluşmaktadır Çalışma grubunda bulunan ZEÇ ve EOÇ’lar Mac Quaire Küçük Adımlar Gelişim Becerileri Envanteri (Pieterse ve Treolar, 1989) ile değerlendirilerek, gelişimsel yaşlarına göre bire bir eşleştirilmiştir Gelişim Becerileri Envanteri, 0-4 yaş arasındaki çocukların gelişimini değerlendirmek için hazırlanan bir dizi kontrol listesinden oluşmaktadır Envanterde küçük kas, büyük kas, alıcı dil ve kişisel-toplumsal beceriler olmak üzere 4 gelişim alanındaki beceriler, yaş düzeyleri (0-3, 3-6, 6-9 ay vb) temel alınarak sıralanmıştır Gelişim Becerileri Envanteri ile yapılan değerlendirme sonucunda her iki gruptaki çocukların gelişimsel yaşları arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur ($t = -0.23$, $p < 0.05$) Ayrıca, ZEÇ ve EOÇ’lar, ailelerinin gelir düzeyleri açısından eşleştirilmiş, yapılan t testi sonucunda, iki grup çocuğun ailelerinin aylık gelirlerinin ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur ($t = -0.653$, $p < 0.05$) Her iki gruptaki anneler ve çocuklar daha önce hiçbir eğitim programına katılmamışlardı Çalışma grubunda bulunan ZEÇ ve EOÇ’ların yaş ve cinsiyetleri karşılaştırmalı olarak Tablo 1’de gösterilmiştir

Tablo 1

ZEÇ ve EOÇ ların Demografik Özellikleri

Denek No	ZEÇ			EOÇ		
	Takvim Yaşı (Ay)	Gelişimsel Yaş (Ay)	Cinsiyet	Takvim Yaşı (Ay)	Gelişimsel Yaş (Ay)	Cinsiyet
1	24 0	12 0	Kız	12 0	12 0	Kız
2	24 0	13 0	Erkek	13 0	13 0	Erkek
3	29 0	13 0	Kız	12 0	13 0	Kız
4	24 0	13 5	Erkek	13 0	13 5	Kız
5	25 0	13 5	Erkek	13 0	13,5	Kız
6	42 0	15 0	Erkek	15 0	15 0	Kız
7	34 0	17 0	Erkek	17 0	17 0	Erkek
8	36 0	17 0	Erkek	17 0	17 0	Kız
9	27 0	18 0	Kız	18 0	18 0	Kız
10	36 0	18 0	Erkek	17 0	18 0	Erkek
11	28 0	19 0	Erkek	19 0	19 0	Erkek
12	39 0	22 0	Kız	22 0	22 0	Kız
13	39 0	22 0	Erkek	22 0	22 0	Erkek
14	39 0	23 0	Kız	22 0	23 0	Kız
15	42 0	24 0	Erkek	23 0	24 0	Kız

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, anne ve çocuklar hakkında demografik bilgileri toplamak amacıyla "Kimlik Bilgi Formu (KBF)", ZEÇ ve EOÇ'ların, serbest oyun etkinliğinde nesne ile oyun davranışlarının süresini belirlemek ve kaydetmek amacıyla "Nesne ile Oyun Gözlem Formu (NOGF)" geliştirilmiştir

NOGF'nun Geliştirilmesi: Gözlem formu geliştirilirken şu çalışmalar yapılmıştır 1) Öncelikle nesne ile oyun davranışlarını inceleyen yurt içi ve yurt dışı çalışmalar taranmıştır Çocukların nesne ile oyun özelliklerini belirlemek ve buldukları oyun düzeyine karar vermek amacıyla, Belsky ve arkadaşları (1981) tarafından geliştirilen, daha sonra Gowen ve ark , (1992) tarafından gözden geçirilerek yeni maddeler eklenen "Nesne ile Oyun Gelişim Şeması" gözlem formu haline getirilmiştir 2) Standart oyuncakların bulunduğu serbest oyun ortamında gelişimsel yaşları 12-24 ay arasında bulunan engelli olmayan 10 çocuğun, anneleriyle

oyunları video kasete alınmış, bu kasetler üzerinde çocukların nesne ile oyun davranış türleri forma kaydedilmiştir Gözlem sonuçlarına bakıldığında, bu formda yer alan üst düzey nesne ile oyun türlerinin (sıralı -mış gibi oyun, sıralı hikaye gibi) gözlemlenen engelli olmayan çocukların hiçbir tarafından sergilenmediği görülmüş, bu oyun türleri formdan çıkartılmış ve gelişimsel yaşı 12-24 ay arasında olan çocukların nesne ile oyun türlerini gözlemlemek için NOGF'da gerekli düzeltmeler yapılmıştır 3) Gözlem formu yardımı ile daha önce çekimi yapılan, bu çalışmanın denekleri olmayan zihinsel engelli 10 ve engelli olmayan 10 çocuğun video kasetleri izlenmiş, çocukların nesne ile oyun davranış türleri bu forma kaydedilmiştir Değerlendirme sonuçlarına göre gözlem formunda yeniden gerekli görülen değişiklikler yapılmıştır 4) Gözlem formu, özel eğitim alanında çalışan iki, gelişim psikolojisi alanında çalışan bir uzmanın görüşüne sunulmuş, uzmanlardan gelen öneriler doğrultusunda gözlem formunda gerekli

değişiklikler yapılarak form son halini (NOGF) almıştır. NOGF'da oyun yokluğu, izleme, rehberli oyun, uzaktan katılım, ilişki, tek nesne oyunu, çoklu nesne oyunu, yardımcı -miş gibi oyun ve -miş gibi oyun olmak üzere toplam 9 oyun türü bulunmaktadır.

NOGF'nun Geçerlik Çalışması: NOGF'nun geçerlik çalışmasını yapmak amacıyla dördü gelişim psikolojisi alanında, dördü özel eğitim alanında çalışan sekiz uzmanın katısına başvurulmuştur. *Uzmanlardan NOGF'nda yer alan her oyun davranışını, kapsam, anlaşılabilirlik ve ifade açısından beşli derecelendirmeyle değerlendirmeleri ve önerilerini belirtmeleri istenmiştir.* Uzmanların gözlem formunda yer alan her oyun davranışı için verdikleri puanların ortalamaları, standart sapmaları ve değişim katsayıları hesaplanmıştır. Ortalaması 4,25'den büyük, standart sapması 1'den küçük ve değişim katsayısı % 25'ten küçük olan oyun davranışlarının NOGF'unda yer almasına karar verilmiştir. Yapılan hesaplamalar sonucunda 6 maddede açıklanan oyun davranışının (tek nesne oyunu) ortalamasının 4,00, standart sapmasının 1,41 ve değişim katsayısının % 35 olduğu bulunmuştur. Bu değerler, ölçüt alınan değerleri aştığından, uzmanlardan gelen öneriler doğrultusunda, bu madde için gerekli düzeltmeler tekrar yapılarak, gözlem formu için uygun hale getirilmiştir.

NOGF'nun Güvenirlilik Çalışması: NOGF ile toplanan verilerin güvenirliliği **gözlemciler arası güvenirlilik yüzdesi** ile hesaplanmıştır. Güvenirlilik çalışması, 15 zihinsel engelli ve 15 engelli olmayan çocuktan oluşan bir çalışma grubu üzerinde yapılmış, güvenirlilik çalışması verileri zaman örnekleme kaydı (time sampling) ile toplanmıştır (Hall ve Van Houten, 1983). Zaman örnekleme kaydında, her iki gözlemci gözlem süresince belirlenen her zaman aralığı sonunda gözlenen davranışı kaydetmekte ve iki gözlemcinin davranışın gözlemediği/gözlenmediği konusunda hemfikir oldukları ve olmadıkları zaman aralıkları sayılmaktadır. Zaman örnekleme kaydı için gözlemciler arası güvenirlilik "**güvenirlilik yüzdesi yöntemi**" hesaplanmıştır. Bu yöntemde, iki gözlemcinin davranışın ortaya çıktığı ya da

çıkmadığına ilişkin hemfikir oldukları aralık sayısı, toplam aralık sayısına bölünmekte, sonuç 100 ile çarpılarak güvenirlilik yüzdesi elde edilmektedir (Zirpoli ve Melloy, 1997). Bu çalışmada zaman örnekleme kaydı için, güvenirlilik yüzdesi yöntemi kullanılmıştır (Hall ve Van Houten, 1983).

30 çocuk üzerinde yapılan güvenirlilik yüzdesi ortalamalarının en düşüğünün 93,1 olması, gözlemciler arasında istenen tutarlılık düzeyine ulaşıldığını göstermektedir.

Güvenirlilik çalışması iki aşamadan oluşmuştur. Birinci aşamada NOGF'nu işlevsel olarak kullanabilmek ve gözlemciler arası güvenirlilik yüzdesini artırabilmek için, araştırmacı ile video çözümleme ve gözlem konusunda deneyimli bir diğer gözlemci tarafından 15 günlük bir ön çalışma yapılmıştır. Ön çalışmada, çalışma grubu dışından 10 zihinsel engelli ve 10 engelli olmayan çocukla annelerinin video çekimlerinin bulunduğu kasetler kullanılmıştır. Araştırmacı ve ikinci gözlemci birbirlerinden bağımsız olarak bu kasetleri izlemişlerdir. Çocukların her oyun davranışı için **gözlemciler arası güvenirlilik yüzdesi % 85** ve üzerine çıkıncaya kadar ön çalışmaya devam edilmiştir. Böylece iki gözlemcinin gözlem formunu kullanarak oyun davranışlarını güvenilir biçimde değerlendirmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. İkinci aşamada aynı çalışma, çalışma grubu üzerinde yapılmıştır. Gözlemcilerin video kayıtlarını izlerken geriye dönme ve oyun davranışlarını kaçırma olasılığını en aza indirmek amacıyla, araştırmacıların gözlediği, söylediği oyun davranışlarının kayıtlarını tutması için üniversite öğrencilerinin yardımına başvurulmuştur.

İşlem

Uygulama: NOGF'nun uygulamasında öncelikle, bir Özel Eğitim Biriminde bulunan gözlem odasında, çalışma grubunda yer alan tüm çocukların annelerinden çocuklarıyla serbest oyun ortamında, standart oyuncaklarla oynamaları istenmiş ve anne-çocuk oyunları 10 dakika süre ile araştırmacı tarafından video kasete kaydedilmiştir. Anneler NOGF'da yer alan dokuz oyun davranışına ilişkin bilgilendirilmemişlerdir ve annelerin çocukları ile oyunları bir kez video kasete

kaydedilmiştir. Araştırmacı video kamera ile birlikte odanın en uzak köşesine yerleşmiş, toplanan verilerin doğruluğunu engellemek için anne ve çocuk ile hiç ilişki kurmamıştır. Kayıtların elde edilmesinden sonra 10 dakikalık video kayıtlarının ilk 5 dakikalık bölümü, anne ve çocuğun ortama uyum sağlaması için belirli bir sürenin geçmesi gerektiğinden değerlendirme dışı bırakılmıştır. Son 5 dakikalık bölüm ise 10'ar saniyelik zaman aralıklarına ayrılarak değerlendirmeye alınmış ve formda yer alan nesne ile oyun davranışlarının süresi zaman örneklemesi kaydı kullanılarak NOGF'na kaydedilmiştir.

Bulgular

Araştırmada, ZEÇ ve EOÇ'ların oyun davranışlarının süresinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek için parametrik olmayan bir test olan Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır. Mann-Whitney U Testi sonuçlarına göre, NOGF'unda yer alan 9 nesne ile oyun davranış

maddesinde iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tablo 2). Ancak iki grubun oyun davranışlarının sıra ortalamalarına göz atıldığında, özellikle oyun yokluğu, rehberli oyun, ilişki, çoklu nesne oyunu ve yardımcı -mış gibi oyun davranışlarının sıra ortalamalarının birbirinden farklı olduğu görülmektedir. ZEÇ'ların oyun yokluğu, tek nesne ile oyun davranışlarının sıra ortalamaları EOÇ'ların sıra ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı olmasa bile daha fazla olma eğilimi göstermektedir. Benzer biçimde istatistiksel olarak anlamlı olmasa bile, ZEÇ'ların diğer oyun davranış sıra ortalamaları ise EOÇ'ların oyun davranış sıra ortalamalarından daha az olma eğilimi göstermektedir. Uluslararası alanyazında yer alan ilgili çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da oyunun gelişimsel yaşla ilgili olduğu, gelişimsel yaşları aynı olan iki grup çocuğun oyun davranışlarının farklılaşmadığı gözlenmiştir.

Tablo 2

ZEÇ ve EOÇ'ların Nesne ile Oyun Davranışlarının Karşılaştırılması

Nesne ile Oyun Davranışları	ZEÇ Davranışlarının Sıra Ortalaması	EOÇ Davranışlarının Sıra Ortalaması	u	p
OY	14.93	11.55	61.00	0.28
İZ	14.89	15.10	103.50	0.94
RO	9.00	11.73	36.00	0.33
UK	14.67	15.36	100.00	0.84
İL	13.47	16.64	82.00	0.33
TNO	13.77	12.17	68.00	0.61
ÇNO	8.28	11.55	29.50	0.21
YMG	0.00	1.50	-	-
MGO	-	-	-	-

*P < 0.05

Tartışma

Bu araştırmada, gelişimsel yaşlarına göre eşleştirilen zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların nesne ile oyun davranış süreleri NOGF

kullanılarak karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara bakıldığında, gelişimsel yaşlarına göre eşleştirilen zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların nesne ile oyun davranış süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark

olmadığı görülmüştür. Benzer şekilde gelişimsel yaşlarına göre eşleştirilen çocukların oyun becerilerini karşılaştıran araştırmaların bulguları, bu çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir (Beghly ve ark., 1989, Charman, Baron-Cohen, Swettenham, Baird ve Drew, 1997, Cunningham, Glenn, Wilkinson ve Sloper, 1985, Gowen ve ark., 1992, Hill ve McCune-Nicolich 1981, Libby, ve ark., 1997, Riguet ve ark., 1981, Sigman ve Ungerer, 1984)

Takvim yaşını ölçüt olarak alan ve iki grubu takvim yaşlarında eşleştiren oyun araştırmalarında ise gruplar oyun becerilerinin sıklığı, süresi ve gelişimsel düzeyleri açısından karşılaştırılmışlardır (Gowen ve ark., 1992, McCabe, Jenkins, Mills, Dale ve Cole, 1999, Wulff, 1985, Ruskin, Mundy ve Sigman, 1994). Bu çalışmalar, zihinsel engelli çocukların aynı takvim yaşındaki engelli olmayan çocuklar ile aynı oyun düzeyini gösteremediklerini ve oyun gelişim sırasını gecikmeli olarak takip ettiklerini göstermektedir.

Alanyazına bakıldığında oyun araştırmalarında yer alan zihinsel engelli çocuk gruplarının Down Sendromu tanısı almış çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Bu araştırmanın çalışma grubunda yer alan 15 zihinsel engelli çocuk Down Sendromlu olarak tanılanmıştır. 1980'li yıllarla birlikte Down Sendromlu çocukların erken yıllardaki gelişimlerine ilişkin çalışmaların hız kazandığı ve Down Sendromlu çocuklarla ilişkili olan bu çalışmaların anne-baba-çocuk etkileşimi, dikkat, hafıza, algı, duyu-motor gelişim, erken kavram gelişimi, dil gelişimi, erken iletişim gelişimi, oyun gelişimi ve yaşit ilişkisi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Pek çok araştırma bulgusu, Down Sendromlu çocukların gelişimlerinin engelli olmayan çocukların gelişimlerine benzerlik gösterdiğini, gelişimin sırasının ve yapısının benzer olduğunu vurgulamakta, bu çocukların yaşitlerini gelişim alanlarında aynı sırayla ancak gecikmeli olarak takip ettiklerini göstermektedir (Spiker ve Hopmann, 1997). Bu bulgulara bağlı olarak Down Sendromlu çocukların oyun gelişimlerinin sırasının, engelli olmayan çocuklar ile benzerlik gösterdiği kabul edilmektedir.

Gowen ve ark. (1992), gelişimsel yaşlarına göre eşleştirilen zihinsel engelli ve engelli olmayan çocukların nesne ile oyun türlerinin takvim yaşları ile değil gelişimsel yaşları ile tutarlı olduğunu belirtmişler, zihinsel engelli çocukların nesne ile oyunlarının bilişsel ve motor yetersizliklere sahip olmalarına rağmen engelli olmayan akranlarının nesne ile oyunlarından farklılaşmadığını bulmuşlardır.

Bazı araştırmalarda gelişimsel yaş ya da zeka yaşına göre eşleştirilen zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların oyun tür ve süreleri arasında anlamlı bir fark olmadığı ancak oyunlarının niteliksel olarak farklılık gösterdiği bulunmuştur (Charman ve Baron Cohen, 1997, Ruskin ve ark., 1994, Landry ve Chapieski, 1990). Bu çalışmada da, analiz sonucunda iki grubun oyun davranışlarının sıra ortalamalarının böyle bir farklılık gösterdiği düşünülmektedir. Down Sendromlu çocuklar gelişimsel yaşa göre eşleştirildikleri engelli olmayan çocuklardan dikkat becerilerinde farklılaşmakta, oyun süresince dikkatlerini oyuncaklardan çok annelerine yöneltilmektedirler. Engelli olmayan çocuklar oyuncaklara dikkatlerini yönelterek, keşfetme davranışları gösterirken Down Sendromlu çocuklar dikkatlerini annelerine yöneltilmekte, dikkatlerini anne aracılığıyla oyuncaklara yoğunlaştırmaktadır. Buna bağlı olarak, çocukların oyun türlerini ve sürelerini etkileyen faktörlerden birisinin annelerin oyuna katılımı olduğu düşünülmekte, zihinsel engelli çocukların gelişimsel yaşları ile paralellik gösteren oyun tür ve sürelerinin annelerin katılımı ile arttığı vurgulanmaktadır. Çok sayıda araştırmada annelerin çocukların oyunlarına katılımının, çocukların nesne ile oyun performanslarını en üst düzeye çıkarttığı gözlenmiştir. Anneler model olarak, işaret yardımı ya da sozel yardımla çocukların oyunlarını desteklemektedir (Riguet ve ark., 1981).

Down Sendromlu çocukların kısıtlara ve oyuncaklara gösterdikleri tepkiler farklılaşmaktadır. Serbest oyun ortamında Down Sendromlu çocuklar oyuncaklardan çok annelerine dikkatlerini yöneltilirken, anneler sozel ve sozel olmayan tekniklerle çocukların dikkatini oyuncaklara

yoneltmekte oyun davranışlarını desteklemektedir Landiy ve Chapieski (1989), annelerin oyun için model olmalarının çocuklarının oyun davranışlarını artırdığını. Tamis-LeMonda ve Bornstein (1994) de annenin oyun ortamında bulunmasının çocukların sembolik oyun düzeylerini artırdığını açıklamaktadırlar

Stoneman, Brody ve Abbott (1983, Akt Lewis, 1994), engelli olmayan çocuğa sahip annelerin oyun sırasında oyun arkadaşı gibi davranırken, Down sendromlu çocuğa sahip annelerin oyun sırasında çocuklarının oyun arkadaşı gibi davranmak yerine öğretmen rolü üstlendiğini vurgulamışlardır Engelli çocuk anneleri engelli olmayan çocuk annelerine göre, daha fazla etkileşim başlatmakta, daha fazla yönerge vermektedirler (Eheart, 1982) Benzer sonuçlar, Ceber'in (1998) zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların anneleriyle etkileşimlerini incelediği çalışmasında bulunmuş, iki grup anne arasında etkileşimli oyun davranışları açısından anlamlı bir fark olduğu gözlenmiştir Zihinsel engelli çocuk anneleri engelli olmayan çocuk annelerinden daha az sozel ve sozel olmayan etkileşim ve daha az etkileşimli oyun davranışı göstermişlerdir Araştırmacı, bu sonucu zihinsel engelli çocuk annelerinin, çocuklarının gelişim özellikleri ile ilgili bilgilerinin azlığı nedeniyle oyuna gerekli önemi vermedikleri ve dolayısıyla çocukları ile oyun oynama becerilerinde yetersiz oldukları, buna bağlı olarak da çocuklarıyla daha az etkileşimli oyun oynadıkları şeklinde yorumlamıştır

Bu bulgulara bakıldığında, annelerin oyuna katılarak oyunda öğretici rol üstlenmelerinin çocukların oyunlarını desteklediği, oyun tür ve sürelerini artırdığı görülmektedir Bu çalışmada engelli ve engelli olmayan çocuklara sahip annelerin oyun davranışları bir değişken olarak alınmamıştır Ancak, zihinsel engelli çocuk annelerinin çocuklarının oyun oynama becerilerindeki yetersizlikleri nedeniyle oyun arkadaşlığı rolünden çok öğretici rol oynadıkları, dolayısıyla çocukların oyunlarını destekleyebildikleri düşünülmektedir Annelerin oyun ve diğer etkileşimsel davranışlarının ve anne davranışlarının çocukların oyun davranışları üzerindeki etkisinin

değerlendirilmemesi bu çalışmanın sınırlılığı olarak kabul edilebilir

Oyun çocukların gelişim ve öğrenmeleri için temel araç olarak kabul edilmektedir Bu nedende zihinsel engelli çocukların oyun davranışlarının incelenmesi, bu çocukların gelişimlerinin oyunlarını gözlemleyerek değerlendirilmesi (oyunu temel alan değerlendirme/play based assessment) ve gelişimlerinin hızlandırılması için var olan yöntemlerin daha işlevsel hale gelmesini sağlayacaktır 1990'lı yıllarda üzerinde önemle durulan, gelişimsel geriliği olan ya da zihinsel engelli çocuklar ve aileleri için hazırlanan erken eğitim programlarında ağırlıklı olarak beceri öğretimi yer almakta, anne-babalara özellikle çocuklarına beceri öğretimi konusunda rehberlik edilmekte, anne-babaların öğretme becerileri geliştirilmeye çalışılmaktadır Oysa, bu dönemin en temel gereksinimi oyundur ve uygun ortam/materyallerle çocuğun bir çok beceri kazanması oyun yolu ile sağlanabilmektedir Anne-babalar çocuğun gelişiminde ve öğretim sürecinde oyunun önemini bilmemekte, oyunu yalnızca boş zaman etkinliği olarak görmektedirler Oysa farklı özellikleri olan çocuklar için hazırlanan erken eğitim programları, anne-babalara oyun oynama becerilerinin kazandırılması, oyunun önemi, oyun araçlarının seçimi ile ilgili bilgi/beceri içermelidir Bu çalışma sonucunda elde edilen bulguların, erken eğitim programlarında anne,babalara ve uzmanlara oyun gelişimi ve öğretimi açısından yol göstereceği düşünülmektedir

Kaynaklar

- Ahioğlu, N (1999) *Sembolik oyunun 4 yaş çocuklarının dil kazanımına etkisi* Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Aksay, Ç C (1990) *3 6 yaş arası çocukların oyuncak tercihlerinde cinsiyet faktörünün etkisinin incelenmesi* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Artar M (1993) *Okul öncesi çocukta serbest oyunun iraksak düşünce becerisine etkisi* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Ankara

- Bağlı, M T (1996) *5 ve 7 yaş kız ve erkek çocuklarının çocuk bahçelerindeki oyun araçlarında gözlenen sosyal etkileşimleri* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Beeghly, M , Weiss-Perry, B W , & Cicchetti, D (1989) Structural and affective dimensions of play development in young children with Down Syndrome *International Journal of Behavioral Development*, 12(2), 257-277
- Bornstein, M H , Haynes, O M , Reilly, A W , & Painter, K M (1996) Solitary and pretend play in early childhood Sources of individual variation in the development of representational competence *Child Development*, 67, 2910-2929
- Ceber, H (1998) *Normal ve zihinsel engelli bebeklerde anne-bebek etkileşiminin karşılaştırılması olarak incelenmesi* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Ceglowski, D (1997) Understanding and building upon children's perceptions of play activities in early childhood programs *Early Childhood Education Journal*, 25, 107-112
- Charman, T , Baron-Cohen, S , Swettenham, J , Cox, A , Baird, G , & Drew A (1997) Infants with autism An investigation of empathy, pretend play, joint attention and imitation *Developmental Psychology*, 33(5), 781-789
- Charman, T , & Baron-Cohen, S (1997) Brief report prompted pretend play in autism *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 27(3)
- Christie, J F (1994) Literacy play interventions A review of empirical research *Advances in Early Education and Day Care*, 6, 3 24
- Clarke-Stewart, A , & Friedman, S (1987) *Child development Infancy through adolescence*. New York John Wiley and Sons
- Cunningham C C , Glenn S M , Wilkinson, P , & Sloper, P (1985) Mental ability, symbolic play and receptive and expressive language of young children with down's syndrome *J Child Psychology Psychiatry* 26(2), 255-265
- Çelen, N (1992) *4 6 yaş çocuklarının sayı & mekan korunumu kazanmasında sembolik oyunun işlevi* Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Damast, A M , Tamis- LeMonda, C S , & Bornstein, M H (1996) Mother child play Sequential interactions and relation between maternal beliefs and behaviors *Child Development*, 67 1752-1766
- Eheart, B K (1982) Mother-child interactions with nonretarded and mentally retarded preschoolers *American Journal of Mental Deficiency*, 87(1), 20-25
- Gowen, J W , Johnson-Martin, N , Goldman, B D , & Hussey, B (1992) Object play and exploration in children with and without disabilities A longitonal study *American Journal on Mental Retardation*, 97(1), 21-38
- Guralnick, M J , & Hammond, M (1999) Sequential analysis of the social play of young children with mild developmental delays *Journal of Early Intervention*, 22(3), 243-256
- Hall, R V , & Van Houten, R (1983) *Managing behavior I -Behavior modification The measurement of behavior* Austin Pro-ed, Inc
- Hellendoorn, J , Von Der Kooij, R , & Sutton, S B (Ed) (1994) *Play and intervention* New York
- Hill, P M , & McCune-Nicolich, L (1981) Pretend play and patterns of cognition in Down's Syndrome children *Child Development*, 52 611-617
- Hughes, M , Dote-Kwan, J , & Dolendo, J (1998) A close look at the cognitive play of preschoolers with visual impairments in the home *Exceptional Children*, 64(4), 451-462
- Kavsaoğlu, S (1990) *1 5 2 0 ve 4 5-5 0 yaş çocuklarında oyun yöntemi ile büyük kuçuk ve uzun kısa kavramlarının işlev ve dil düzeyinin değerlendirilmesi* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Landry, S H , & Chapieski, M L (1990) Joint attention of six-month-old down syndrome and preterm infants I Attention to toys and

- mother *American Journal on Mental Retardation*, 94(5), 488-498
- Levine, L M & Antia, S D (1997) The effect of partner hearing status on social and cognitive play *Journal of Early Intervention*, 21(21), 21-35
- Lewis, V (1994) *Development and handicap*. Oxford Blackwell Publishers
- Libby, S, Powell, S, Messer, D, & Jordan, R (1997) Imitation of pretend play acts by children with autism and down syndrome *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 27(4), 365-383
- Johnson, J E, & Ershler, J L (1985) Social and cognitive play forms and toy use by nonhandicapped and handicapped preschoolers *Topics in Early Childhood Special Education*, 5(3), 69-82
- Lifter, K, Sulzer-Azaroff, B, Anderson, S R, & Cowdery, G L (1993) Teaching play activities to preschool children with disabilities The importance of developmental considerations *Journal of Early Intervention*, 17, 139-159
- Malone, D M (1997) Preschoolers categorical and sequential toy play Change over time *Journal of Early Intervention*, 21(1), 45-61
- McCabe, J R, Jenkins, J R, Mills, P E, Dale, P S, & Cole, K N (1999) Effects of group composition, materials, and developmental level on play in preschooler children with disabilities *Journal of Early Intervention*, 22(2), 164-178
- Ongen, D (1991) *Okulöncesi çağıdaki çocukların oyun konusundaki toplumsal davranış oruntuları ile oyun materyalleri arasındaki ilişki* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Pieterse, M, & Treolar, R (1989) *Small steps early intervention program* (G Kırcaali İftar, Çev) İstanbul Duran Ofset A Ş
- Riguet, C B, Taylor, N D, Benaroya, S, & Klein, L S (1981) Symbolic play in autistic, Down's, and normal children of equivalent mental age *Journal of Autism and Developmental Disorders* 11(4) 439-448
- Ruskin, E M, Kasari, C, Mundy, P, & Sigman, M (1994a) Attention to people and toys during social and object mastery in children with down syndrome *American Journal on Mental Retardation*, 99(1), 103-111
- Santrock, J W, (1994) *Child development*, Madison Brown and Benchmark
- Sigman, M, & Ungerer, J A (1984) Cognitive and language skills in autistic, mentally retarded, and normal children *Developmental Psychology*, 20(2), 293-302
- Slade, A (1987) A longitudinal study of maternal involvement and symbolic play during the toddler period *Child Development*, 58, 367-375
- Spiker, D, & Hopmann, M R (1997) The effectiveness of early intervention for children with Down Syndrome M J Guralnick, (Eds) *The effectiveness of early intervention (1-25)* Baltimore Paul H Brookes Publishing Company
- Spodek, B, & Saracho, O N (1994) *Dealing with individual differences in the early childhood classroom* New York and London Longman Publishing Group
- Şener, T (1996) 4-5 yaş anaokulu çocuklarında dramatik oyunun ve inşa oyunun bakış açısı alma becerisine etkisi Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Tamıs-LeMonda, C S, & Bornstein, M H (1994) Specificity in mother-toddler language-play relations across the second year *Developmental Psychology*, 30, 283-292
- Unver, S (1991) The effects of sex and social class on children's play in different activity areas Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul
- Wulff, S B (1985) The symbolic and object play of children with autism A review *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 15(2), 139-147
- Zirpoli, T J, & Melloy, K J (1997) *Behavior Management*, New Jersey Prentice Hall, Inc